

2001. Vol. 39(4). P. 1101–1136.

12. Самородова Е. О рынке человеческого капитала и его инфраструктуре [Электронный ресурс] / Е.М. Самородова, Т.В. Рязанцева, А.А. Парушин. – Режим доступа : http://www.orelgiel.ru/docs/pdf/82_10_12_12.pdf

13. Артюшина Е.М. Рынок человеческого капитала и его формирование в России : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук / Артюшина Е.М. – Орел : ГТУ, 2006. – 24 с.

References

1. Arrow K. The Economic Implications of Learning-by-doing/ K. Arrow // The Review of Economic Studies. - 1962. - Vol. 29. N 3. – pp.155-173.
2. Romer P. Increasing Returns and Long-Run Growth /P.Romer // Journal of Political Economy. - 1986. - Vol. 94. N 5. – pp.1002-1037
3. Romer P. Human Capital and Growth: Theory and Evidence: /P.Romer; NBER - Working Paper. 1989. - № 3173. – 51 p.
4. Lucas R. On the Mechanics of Economic Development/R. Lucas // Journal of Monetary Economics. - 1988. - Vol.22.Issue 1. – pp.3-42
5. Heckman J. Human Capital Policy/J Heckman, P.Klenow; University of Chicago. – Chicago:1997 – 80p.
6. Mark B. Does Schooling Cause Growth?/B.Mark, P.Klenow// American Economic Review. – 2000- Vol 90(5): pp.1160-1183.
7. Hanushek. The Role of Cognitive Skills in Economic Development /E. Hanushek, L. Woessmann //Journal of Economic Literature. -2008 - Vol 46(3) – pp. 607–618
8. Bassanini A. 2001 The driving forces of economic growth. / A.Bassanini, S. Scarpetta.// Panel data evidence from OECD countries. - 2003.- OECD Economic Studies 3. - pp.9-56.
9. Sianesi B. The returns to education: macroeconomics/ B. Sianesi , J. van Reenen. // Journal of Economic Surveys - 2003 - Vol17 (2) – pp. 157-200.
10. Topel R. Labor Markets and Economic Growth.// Handbook of Labor Economics / Edited by D. Card, O. Ashenfelte// North-Holland. 2011. – p.3630
11. Krueger A. Education for Growth: Why and for Whom?/ A. Krueger , M. Lindahl.// Journal of Economic Literature - 2001 – Vol.39(4). – pp. 1101-1136.
12. Samorodova E. O rynke chelovecheskoho kapytala y eho ynfrastrukture / E.M. Samorodova, T.V. Riazantseva, A.A. Parushyn// - http://www.orelgiel.ru/docs/pdf/82_10_12_12.pdf
13. Artjushyna E.M. Rynok chelovecheskogho kapytala y egho formirovanye v Rossyy: avtoref. dys. kand. ekon. nauk/Artjushyna. – OrelGhTU, 2006. – 24 p.

Рецензія/Peer review : 8.7.2013 р. Надрукована/Printed :21.8.2013 р.

Рецензент: д. е. н., проф., зав. кафедри менеджменту і адміністрування Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу Петренко В.П.

УДК 314.727

С.А. МАТЮХ

Хмельницький національний університет

ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проаналізовано особливості оцінювання ефективності функціонування вищих навчальних закладів в межах традиційно застосовуваних підходів. Наведено аргументи з приводу можливості модернізації існуючих підходів оцінки ефективності роботи сучасних університетів. Запропоновано використовувати ієрархічну багаторівневу структуру оцінювання інтегрального ефекту на основі розрахунку середньозваженого показника, в якому на основі критеріїв пріоритетності реалізації функцій навчального закладу визначається коефіцієнт ваги кожного рівня. Вказано на необхідність виключення подвійного рахунку джерел генерування вторинних ефектів та показників подвійного трактування. Встановлено необхідність вироблення чітких критеріїв класифікації джерел генерування ефективності для формалізації та практичного застосування плановими та економічними службами університетів.

Ключові слова: ефективність, вищі навчальні заклади, оцінювання ефективності, інтегральна оцінка

S. MATYUKH

Khmelnytskyi National University

PRINCIPLES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS PERFORMANCE EVALUATION

The peculiarities of evaluation the performance of higher education institutions within the traditionally used approaches are analyzed in the article. The possibility of upgrading the existing approaches to the evaluation of modern universities' performance is argued. The author proposes to use the hierarchical multilevel structure of evaluation the integral effect based on the calculation of weighted average, in which the weight coefficient of each level is determined on the base of the prioritization criteria of functions implementation by educational institution. The necessity of excluding double counting of secondary effects generating sources and indexes of double representation is pointed out. The necessity of formulation of clear criteria for the classification of performance generating sources for the formalization and practical application by planning and economic departments of universities is specified in the article.

Keywords: performance, higher education institution, evaluation of performance, integral criterion.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Функціонування системи освіти, як і пересічного університету України демонструє необхідність суттєвих змін в організації навчального процесу, управлінні матеріально технічним забезпеченням, професорсько-викладацьким складом, викладанням навчальних дисциплін. Разом з тим, як

показує практика, першочергового вдосконалення потребує оцінка ефективності функціонування вищих навчальних закладів (ВНЗ), оскільки попри неефективність менеджменту освітніх установ, сигнали про критичний стан з'явилися лише після зниження набору абітурієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективно організації діяльності вищих навчальних закладів присвячені дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців, серед яких значний внесок зроблено А. Абрамешиним, А. Анчішиним, В. Бобровим, Й. Бескидою, О. Молчановою, І. Князєвою, Е. Коном, Е. Аткинсоном, Дж. Стігліцем, Л. Якобсоном, Л. Романковою, Г. Добровим, В. Тонкалем, Б. Маліцьким, А. Алімовим, М. Солодковим, М. Гуревичевим, І. Єгоровим, Д. Черваньовим, В. Щетініним та ін. в межах запропонованих авторами положень вироблено понятійно-категорійний апарат досліджень та основні принципи оцінювання ефективності роботи навчальних закладів.

Невирішені частини проблеми. Недостатньо обґрунтованими в отриманих попередньо результатах досліджень виглядають засади оцінки ефективності діяльності вищих навчальних закладів в умовах зміни соціально-економічних відносин та механізмів суспільного розвитку, реформування системи вищої та загальної освіти.

Постановка завдання. Визначити засади оцінки ефективності функціонування вищих навчальних закладів України на сучасному етапі розвитку освіти.

Основний матеріал дослідження. Аналіз комплексу практичних проблем, чинників забезпечення та результатів функціонування вищих навчальних закладів (ВНЗ) України на фоні результатів здійснення приймальних компаній свідчить на користь необхідності перегляду традиційно застосовуваних підходів до оцінки ефективності їх роботи. З об'єктивних причин традиційна оцінка ефективності функціонування вищих навчальних закладів з однієї сторони орієнтована на вузькогалузевий профільний аналіз виконання освітніх програм, матеріально-технічного забезпечення, кадрового складу, забезпечення навчальною літературою, доступом до мережі Інтернет та онлайн-мережових ресурсів тощо. Водночас оцінка інших складових організації навчального процесу та наукової діяльності, як правило ігнорується, або застосовується у формі комплексу адаптованих показників ефективності діяльності комерційних структур чи промислових підприємств. В межах традиційних підходів оцінка ефективності роботи ВНЗ орієнтована на розрахунок системи показників за функціональними критеріями поділених на групи:

- за місією, цілями та задачами;
- за плануванням та ефективністю діяльності;
- за керівництвом та менеджментом;
- за реалізацією освітніх програм;
- за кадровим потенціалом та ефективністю викладання;
- за контингентом студентів;
- за науково-дослідною роботою;
- за матеріально-технічними та інформаційними ресурсами.

З огляду на явні недоліки оцінювання роботи ВНЗ, що, як видається на цьому етапі аналізу, ґрунтуються на застосуванні недостатньо досконалих методик доцільно звернутись до її логіки та мети. Остання гіпотетично дає відповідь на пріоритетні області оцінки, їх взаємну підпорядкованість і формування системи ієрархічних етапів – рівнів проведення аналізу ефективності.

Без сумніву, головною метою функціонування ВНЗ виступає підготовка – надання вищої освіти – професійних знань студентам університетів. Тому найвищий рівень в ієрархічній структурі оціночних показників ефективності варто виділити саме результатам підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів, їх здатності використати отримані професійні знання, працевлаштуванню, матеріальній віддачі від отриманих знань, набуттю соціального статусу, як результату освітньої підготовки у ВНЗ. Варто передбачити, що бажання вийти за межі традиційних підходів наштовхує на необхідність подолати кордони області формальних оціночних критеріїв, для яких існує обмежена статистична база, а навчальних заклад розглядається як інститут системи соціально-економічного розвитку, інтегрований у суспільні, економічні та соціальні відносини з комплексом екзогенних показників та однойменних чинників позитивної чи негативної дії на результат оцінювання. Останнє виступає задачею, яку переважне число ВНЗ України не готове реалізувати в ході модернізації системи оцінки ефективності. Разом з тим, саме закладення в базу розрахунку оцінювання ефектів від отриманих знань потенційно здатне надати найбільш повну картину ефективності функціонування ВНЗ, його статусу та рейтингу серед аналогічних навчальних закладів.

З іншого боку, слід пам'ятати, що результати діяльності ВНЗ не обмежуються виключно наданням освітніх послуг. Поряд з вказаною діяльністю спостерігається стійка тенденція в намаганні перетворити ВНЗ України в центри наукової діяльності. Останнє створює дилему в оцінці ефективності цього напряму роботи університетів. Зокрема, з огляду на поставлену мету перетворити навчальні заклади у наукові центри, результати наукових досліджень у запропонованій ієрархічній структурі оцінювання варто винести на найвищий рівень поряд з наданням освітніх послуг. Водночас альтернативне бачення, якого також дотримується автор, висуває аргументи на користь другорядності наукових досягнень. Аргументи прихильників другого підходу обґрунтовані суттєвою відмінністю між процесом передачі знань та наукових досліджень. В цьому випадку, мову варто вести про другорядний статус оцінювання результатів наукової діяльності. Отримані наукові здобутки слід розглядати в якості вторинних ефектів від підготовки професорсько-викладацького складу, і лише їх незначну частку – як результат виконання дербюджетних та

госпдоговірних науково-дослідних робіт.

Очевидно дотримуючись другого підходу, що більш реалістично відображає стан розвитку університетської науки в Україні, оцінку ефективності наукової роботи варто розглядати в якості показників другого рівня ієрархічної структури. Серед можливих прикладів оціночних показників ефективності університетської науки доцільно розглядати загальний обсяг отримуваних ефектів від наукових досліджень, обсяг освоєних в ході наукових досліджень ресурсів, частки ефектів, що приходиться на одиницю вкладених ресурсів, кількість виконаних держбюджетних програм, кількість виконаних госпдоговірних тем, участь у конференціях, кількість публікацій у виданнях з імпаکت-фактором, закордонних публікацій, фахових виданнях, тощо.

Водночас варто пам'ятати, що наукові результати отримані в якості вторинних ефектів слід відображати в оцінці ефективності підготовки професорсько-викладацького складу та управління кадровим забезпеченням, тобто, ефективності організації кадрового забезпечення навчального процесу. Більш широко ефективність організації кадрового забезпечення навчального процесу розглядається через показники звільнення-прийому професорсько-викладацького складу, підготовки власних кадрів на основі аспірантури та докторантури ВНЗ, кількості докторів та кандидатів наук, професорів та доцентів, чисельність професорсько-викладацького складу з повною/неповною зайнятістю. Очевидно не претендуючи на цьому етапі аналізу на повноту охоплення ймовірної сукупності показників оцінки ефективності, варто звернутись до вторинних ефектів, тобто, наукових результатів отриманих в ході підготовки кадрового складу у вигляді захищених дисертацій, опублікованих статей у фахових виданнях, участі у конференціях, впровадженні результатів дисертаційних досліджень, сформульованих на основі положень наукової новизни. Висловлена пропозиція відрізняється від традиційних засад, за яких ВНЗ враховують результати дисертаційних досліджень кадрового складу в межах оцінки наукових досягнень університету.

Доводиться констатувати, що існує кілька позицій у діяльності навчальних закладів, які з однієї сторони допускають двояке трактування в розподілі за функціональною областю діяльності, а з іншої – аналогічно попереднього прикладу вимагає зміни області оцінювання. Зокрема, підготовка аспірантів та докторантів традиційно розглядається як процес формування кадрового складу, і одночасно оцінюється через показники ефективності підготовки та перепідготовки професорсько-викладацького складу та ефектів наукових досліджень.

З іншої сторони, за змістовним навантаженням підготовка аспірантів в частині вивчення обов'язкових курсів філософії, інформатики, педагогіки та профільного для спеціальності навчання, ідентичні наданню освітніх послуг бакалаврам, спеціалістам та магістрам. Тобто, в цьому випадку логічно застосувати показники оцінювання ефективності навчання. Оцінювання ефектів від підготовки аспірантів вимагає виключення подвійного рахунку, в межах якого відбувається викривлення достовірних показників ефективності, коли підготовка власних кадрів враховується як ефективність навчання, отримані доходи та ефективність наукових досліджень.

До наступного рівня ієрархічної структури слід віднести готовність навчального закладу взаємодіяти з зовнішнім середовищем. На відміну для приведеного найвищого рівня чинники екзогенного впливу тут мають чітку статистичну фіксацію у показниках кількості поданих абітурієнтами заяв, конкурсу на одне ліцензоване місце та одне бюджетне місце, кількості поданих оригіналів, кількості поданих заяв з інших регіонів та іноземними студентами.

Останній рівень, очевидно варто віднести до ефективності роботи матеріально-технічних служб та матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, який характеризує наявність навчальних площ, забезпечення навчальною літературою, комп'ютерної технікою, режимність занять, наявність гуртожитків тощо.

Наведені аргументи виступають підставою для формалізації засад оцінки ефективності функціонування вищих навчальних закладів:

- по-перше, систему оцінювання необхідно структурувати з виділенням окремих областей за критерієм пріоритетності формування ефектів та утворення ієрархічної структури, в межах якої доцільно розрахувати інтегральний показник у формі середньозваженого значення ефективності приведеного до єдиного масштабу, чи коефіцієнта;
- по-друге, існує необхідність виключення подвійного рахунку для показників, що за умов використання традиційних підходів мають двояке трактування, генерують вторинні ефекти та відносяться до різних рівнів ієрархічної структури;
- по-третє, наявність двоякого трактування розмиває межі застосування показників суміжних рівнів ієрархічної структури, що потребує вироблення чітких критеріїв класифікації джерел генерування ефективності для формалізації та практичного застосування плановими та економічними службами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Комплекс сучасних чинників діяльності вищих навчальних закладів вимагає корегування засад оцінки ефективності їх функціонування, що з огляду на недоліки освітнього сектору потребує використання ієрархічної структури виділеної за пріоритетом формування ефектів. Вдосконалення також потребує система класифікації та обчислення ефективності, в межах якої необхідно виключити подвійний підрахунок ефектів різних рівнів ієрархічної структури оцінювання.

Перспективи подальших досліджень необхідно намітити у напрямку вироблення критеріїв класифікації джерел формування ефективності, їх формалізації для практичного застосування.

1. Каленюк І. В. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І. В. Каленюк. – К. : ТОВ "Кадри", 2001. – 326 с.
2. Астахов А. А. Капитальные вложения в высшую школу / А. А. Астахов, В. Ф. Семенов. – М. : Высшая школа, 1982. – 292 с.
3. Салига С. Я. Развитие методів визначення соціально-економічної ефективності витрат на освітні послуги / С. Я. Салига, В. М. Гельман // Університетські наукові записки. – 2007. – № 3 (23). – С. 213-223.
4. Мещерякова И. В. Методические подходы к оценке эффективности деятельности ВУЗа : [Электронный ресурс] / И. В. Мещерякова. – Режим доступа : www.rppe.ru/wp-content/uploads/2010/02/mesheryakova-iv.pdf.
5. Прокопенко С. А. Рыночный подход к реформированию университета / С. А. Прокопенко // Университетское управление. – 2006. – № 5 (45). – С. 27-32.
6. Сафонова В. Є. Конкурентоспроможність національної системи вищої освіти в контексті глобалізації / В. Є. Сафонова // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. Випуск 36-2. – 2009. – С. 260–264.
7. Вікторов В. Кадровий потенціал освіти в системі управління її якістю / Віктор Вікторов // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 89–93.
8. Цимбалюк С. Оцінювання якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів: сучасний стан і напрями вдосконалення. / С. Цимбалюк // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 3. – С. 46–51.

Reference

1. Kaleniuk I. V. Osvita v ekonomichnomu vymiri: potentsial ta mekhanizm rozvytku / I. V. Kaleniuk. – K. : TOV "Kadry", 2001. – 326 s.
2. Astakhov A. A. Kapitalnye vlozheniya v vysshuiu shkolu / A. A. Astakhov, V. F. Semenov. – M. : Vysshiaia shkola, 1982. – 292 s.
3. Salyha S. Ya. Rozvytok metodiv vyznachennia sotsialno-ekonomichnoi efektyvnosti vytrata na osvritni posluhy / S. Ya. Salyha, V. M. Helman // Universytetski naukovy zapysky. – 2007. – # 3 (23). – S. 213-223.
4. Meshcheriakova Y. V. Metodycheskye podkhody k otsenke efektyvnosti deiatelnosti VUZa : [Elektronnyi resurs] / Y. V. Meshcheriakova. – Rezhym dostupa : www.rppe.ru/wp-content/uploads/2010/02/mesheryakova-iv.pdf.
5. Prokopenko S. A. Rynochnyi podkhod k reformyrovaniyu unyversyteta / S. A. Prokopenko // Unyversytetskie upravlenye. – 2006. – # 5 (45). – S. 27-32.
6. Safonova V. Ye. Konkurentospromozhnist natsionalnoi systemy vyshchoi osvity v konteksti hlobalizatsii. / V. Ye. Safonova // Naukovi pratsi DonNTU. Serii: ekonomichna. Vypusk 36-2. – 2009. – S. 260 – 264.
7. Viktorov V. Kadrovii potentsial osvity v systemi upravlinnia yii yakistiu. Vyshcha osvita Ukrainy. 2004. # 4. S. 89-93.
8. Tymbaliuk S. Otsiniuvannia yakosti osvitnoi diialnosti vyshchikh navchalnykh zakladiv: suchasnyi stan i napriamy vdoskonalennia. / S. Tymbaliuk // Ukraina: aspekty pratsi. 2006. # 3. S. 46-51.

Рецензія/Peer review : 14.7.2013 р. Надрукована/Printed :30.8.2013 р.

Рецензент: д. е. н., проф., зав. кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету Нижник В.М.

УДК 330.341.42

Г.Б. КРУШНИЦЬКА

Чернівецька філія Міжрегіональної Академії Управління Персоналом

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Показано, що в умовах розвитку інформаційного суспільства поняття людського капіталу й інформаційних технологій тісно переплітаються між собою; інформаційно-комунікаційні технології з механізму формування людського капіталу поступово трансформуються в його складовий елемент, створюючи основу для постійного підвищення якості людського капіталу.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформація, знання, інформаційно-комунікаційні технології, людський капітал.

Н. KRUSHNITSKA

Chernivtsi affiliate of Interregional Academy of Personnel Management

HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN THE INFORMATION SOCIETY

The aim of the article is to study the changes in the nature of human capital in the development of the information society.

Shown that in the development of the information society concept of human capital and information technology are closely intertwined, information and communication technologies with the mechanism of formation of human capital is gradually transformed into its elements, creating a basis for continuous improvement of the quality of human capital; transition to the information society is an objective need for a new, informational concept of human capital.

In the information society information and communication technology along with education to become an important factor that determines the quality of human capital.

Key words: information society, information, knowledge, information and communication technology, human capital.

Постановка проблеми. Досліджуючи стан сучасного суспільства протягом останніх десятиліть,